



**Aydın
Mədətoğlu**

Bizim yazar

Belə ki, ermənilər 1914-cü ilin iyun-avqust aylarından Diyarbəkri Şeytan Qaya adlanan yerdə Türk karvanına hücum edərək 500, Xızır İlyas kəndinə hücum edərək bütün uşaqları və qadınları Merseni dərəsinə aparıb orada hamısını qətlə yetirmiş, Zeytundakı hərbi hissədən təxris olunaraq kəndlərinə qayıdan yüzdən çox Türkü qətlə yetirmiş, 1915-1916-cı illərdə Qarameşə, Ertiçək, Yolgözlər, Vartitipi və Səməş Şeyx kəndlərinin bütün, Frek, Bulanık, Çalidərə, Konaç, İçboğaz, Malakram, Semtroz, Alvəzərvə Doğantaş kəndlərinin isə demək olar ki, əksər əhalisini, Kazanan kəndinin bütün əhalisini ya qətlə yetirmiş, ya da onları diri-diri yandırmışdılar. Van erməniləri rus ordusunun şəhəri işğal etməsinə şərait yaratmaq məqsədi ilə qiyam qaldırmış, kişilərin cəbhəyə yollanmasından istifadə edərək kəndlərə hücumlar təşkil etmiş, qadınları, uşaqları qətlə yetirmiş, Van qalası yaxınlığındakı müsəlman kəndi erməni qiyamçıları tərəfindən yandırılmış, canlarını qurtarmaq üçün qarlı dağlara gedib çıxan Türklər şaxtadan donub ölmüş, sağ qalan kişi, qadın, uşaq, habelə yaşlı və əlil insanların hamısına ermənilər əzab verərək öldürmüşdülər. Ərzincanın Avcıçayırılı kəndini ələ keçirən ermənilər buradakı bütün insanları qətlə yetirmişdilər (Bax; Məsud Əxtar Şeyx, göstərilən əsəri, səh. 215-216).

Bütün bu ixtişaş, qiyam və qətlərin qarşısını almaq üçün Osmanlı dövlətini idarə edənlər erməniləri əməliyyat gedən zonalarından evakuasiya edilməsinə və onların Osmanlı dövləti daxilində məskunlaşması əmrini vermişdilər. Bolşevik inqilabından sonra ermənilərin yardımı ilə zəbt olunmuş Şərqi Anadolu ərazilərini ruslar tərk etməli olmuş, bundan qorxuya düşən ermənilərin böyük bir qismi köç etməyə üstünlük vermişdilər. Ermənilər rusların onlara vəd etdikləri əraziləri qazana bilməmiş, bunun əvəzində ruslar ermənilərə Azərbaycan torpaqları üzərində müstəqil bir Ermənistan Respublikasının yaranmasına kömək etmiş, Türkiyə bu yeni dövləti 4 iyun 1918-ci il tarixli "Batun müqaviləsi" nə əsasən tanımış, erməni-rus yetgiləri

bu müqavilənin müvafiq bəndlərinə əsasən, qərbi Ermənistan kimi təyin etdikləri Türkiyə ərazilərinə olan iddialarından əl çəkmişdilər. *Bu dövrdə Anadolu ərazilərini tərk edən ermənilər 1918-ci ilin*

da, Şamaxıda, Səlyanda, Kürdəmirdə, Qubada kütləvi qırğınlar həyata keçirmiş, 30 minə yaxın Türkü qətlə yetirmiş, çox sayda Azərbaycan Türkünü Bakını tərk etmək məcburiyyətində qoymuşdu (Seçmələr bizimdir - A.M. Bax: Samuel A. Weems, Armenia Secrets of a "Christian" Terrorist State, St. John

da bolşevizmə qarşı Kampda yer almaqdaydı. Bolşeviklər bizim dəstəyimizi alaraq, Bakıda mart 1918-ci ildə Müsavatı darmadığı etdi. Biz isə bolşeviklərin rus ünsürlərinin yardımı ilə Bakını Türk-tatar hücumlarından qoruya bildik. Daha sonra yenə bizim vasitəməzlə ingilis birlikləri İrandan dəvət edildi. İn-

və ermənilərin qərbdəki xristian dostları özlərinin verdiyi vədlərə ikinci dəfə əməl etmədən erməniləri bədbəxtlik içində Anadolu-da tərk etmişdilər. Belə bir şəraitdə ermənilərin Anadolu-nu tərk etməkdən başqa heç bir seçimi qalmamış və onlar Ermənistan Respublikasına gəlib burada məskunlaşmağa məcbur

Türklərə qarşı xristian dünyası və erməni münasibətlərinin xronologiyası

(başlanğıcı ötən sayımızda)

fevralından aprel ayına qədər Ərzurumda 270 nəfər Türkü Yakutiyyə Türk hamamında qətlə yetirmiş, 3 min Türkü əsir götürərək onları bir-bir güllələmiş, Qarsın şərgindəki Subatan kən-

Press, Dallas 2002, səh. 59; Swietochowski, Müsəlman Cemaatın Ulusal Kimliyə Rus Azərbaycanı 1905-1920, İstanbul 1988, səh. 154-159; Dursun Yıl-

gilis birliklərinin sayca azlığı ermənilərə güvən vermədi. Onlar qayıqlara oturdular və İrana geri döndülər. Biz yalnız qaldıq və ingilisləri izləyərək İrana

olmuşdular (Seçmələr bizimdir - A.M. Bax: Məsud Əxtar Şeyx, göstərilən əsəri, səh. 43).

Daşnaksütyun Partiyasının sədri, Ermənistan Respublikasının ilk baş



dində 750 Türkü süngünlərlə qətlə yetirdikdən sonra onları yandırmış, 3 min kişi, qadın, yaşlı və uşaqı 500 faytonla Gümrüdən Axalkələkə gərərək onları hamısını qətlə yetirmiş, Təknəli, Hacı Xəlil, Dərəçik, Külverən, Qaraqaş, İlanlı və Yalçınlar kəndlərinin əhalisini tamamilə

dırım, Cihad Özönder, Karabağ Dosyası, Ankara 1991, səh. 16).

Bütün bunları təsdiq edən Ermənistanın ilk baş naziri Ovanes Kaçaznuni göstərir ki; "Erməni İnqilabçı Partiyası Daşnaksütyun Bakıda tatar (oxu; Azərbaycan Türkləri - A.M.) hakimiyyətinin qurul-

qaçmaqdan başqa bir şey edə bilmədik" (Seçmələr bizimdir. A.M.Bax; Ovanes Kaçaznuni, Taşnak Partiyasının yapacağı bir şey yox (1923 Parti Konferansına Rapor, Türkcəyə çevirən Arif Acaloğlu, İstanbul 2008, səh.73).

I Dünya müharibəsi ilə əlaqədar və ermənilərin tö-

naziri Ovanes Kaçaznuni ermənilrin Anadolu-nu tərk etməsi ilə bağlı göstərir ki, "Türkiyə Ermənistanı" adlı bir şey artıq yoxdur. Bu mövzu Lozanda dəfn edilmişdir. Böyük Avropa dövlətləri bizləri Lozanda dəfn etdilər. Çerçəklik budur ki, "Birləşmiş Ermənistan" artıq içi boş bir sözdür, bundan artıq heç bir şey deyildir. Bu gün (1923-cü il nəzərdə tutulur) iki Ermənistanın (Türkiyə Ermənistanı və Rusiya Ermənistanı nəzərdə tutulur) birləşməsinə deyil, mövcud Ermənistanın sərhədlərinin genişləndirilməsi məsələsi müzakirə edilməlidir. Sərhədlərimizin genişləndirilməsi yalnız Rusiyaya yalınaraq həll edilə bilər. Çünki ancaq Rusiya Türkləri geri çəkilməyə məcbur edə bilər. Bu, bizim ərazi qazana bilməmiş üçün ən praktik metoddur" (Seçmələr bizimdir- A.M.Bax; Ovanes Kaçaznuni, göstərilən əsər, səh. 73, 87, 106, 107).

Daşnaksütyun Partiyasının sədri, Ermənistan Respublikasının ilk baş naziri Ovanes Kaçaznuni ermənilrin Anadolu-nu tərk etməsi ilə bağlı göstərir ki, "Türkiyə Ermənistanı" adlı bir şey artıq yoxdur. Bu mövzu Lozanda dəfn edilmişdir. Böyük Avropa dövlətləri bizləri Lozanda dəfn etdilər. Çerçəklik budur ki, "Birləşmiş Ermənistan" artıq içi boş bir sözdür, bundan artıq heç bir şey deyildir

məhv etmişdilər. (Bax; Məsud Əxtar Şeyx, göstərilən əsəri, səh.216-217).

Ermənilər Şərqi Anadolu ilə birlikdə Azərbaycan ərazilərində də kütləvi qırğınlar həyata keçirmişdilər. Belə ki, 1918-ci ilin martında ermənilərlə bolşeviklər birləşərək Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində, o cümlədən də Bakı-

masından əndişə duyaraq yerli bolşeviklərlə sıx əlaqələr içinə girmiş və onlara yardım etmişdi. Tiflisdə isə gürcü və tatarları görmədən gələ bilmir və bolşevik politikaları yürüdə bilmirdi və bunu istəsə belə başara bilməzdi. Partiyamız qismən daxiləki qənaətlərin, qismən də xarici təsirlərin başqısı altın-

rətdikləri kütləvi qırğınlar nəticəsində 2,5 milyon Türk öldürüldüyü halda, öz xarici "xeyirxah" larının buyruğu ilə anti-Türk əməliyyatlarında iştirak etmələrinin, ermənilər tərəfindən həyata keçirilən çoxlu sayda ixtişaş və üsyanların sonunda onlara müxtəlif vədlər verərək döyüş meydanına sürükləyən, Rusiya